

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

פרקי תפילה

גילוי הרצון בתפילה

ראשי פרקים:

התפילה מכוונת את הרצון ✦ התורה ניתנה בכפיה ✦ כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ✦ הרצון הפרטי והרצון הכללי ✦ התפלל ולא נענה - יחזור ויתפלל ✦ כשאדם שב ומתפלל הוא מעמיק את הרצון ✦ כמה מגוחכת התפיסה ההמונית ✦ תפילת ישראל כגזל רך בתחילת אביו חייו

התפילה היא מעין מבחן שבו האדם בודק עד כמה הרצון שלו מכוון לרצון ה'.

לאדם יש רצונות פרטיים המושפעים מתאוות ותשוקות המושכות את האדם אל החומר. האדם עשוי מחומר, "עֶפְרֹ אֶתָּה וְאֵל עֶפְרֹ תָשׁוּב"⁴, אלא שבגוף ניתנה הנשמה שהיא "חֵלֶק אֱלֹהִים מִמְעַל"⁵. כשאדם עסוק באכילה ושתייה ומלכות ה' בעולם אינה מטרידה את מנוחתו, הטבע שלו הופך להיות חומרי וגס.

אנו מתפללים לה' שיתן לנו רצון טהור וקדוש המכוון לרצון ה'. הזכרנו שה'אדם' בא מן האדמה, אך יחד עם זאת המילה 'אדם' רומזת לכוח המדמה, "וַיִּבְדֵּל הַנְּבִיאִים אֲדָמָה"⁶, האדם מטבעו שואף לבנות את קומתו הרוחנית ולהיות כלי ראוי להופעת דבר ה'.

התורה ניתנה בכפיה

הגמרא **בשבת**⁷ דורשת את הפסוק "וַיִּתְּיָצְבוּ בְּתַחֲתֵית הַהָר"⁸ ואומרת:

"מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם".

לא נאמר 'תחת ההר' אלא 'בתחתית ההר', משמע שבני ישראל התייצבו ממש בתוך התחתית, כגיגית המוקפת מצדדיה, ללמדנו

התפילה מכוונת את הרצון

ה'תורה' לעומת ה'תפילה' - התורה היא 'עצם הרצון' והתפילה 'מכוונת את הרצון'. התורה היא השכל האלקי¹, והתפילה מכוונת את ליבו של האדם ובונה את קומתו על אדני התורה והיראה.

המשנה **באבות**² אומרת: "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו". אנו מצווים לכוון את כוח הרצון שניתן לנו בהתאם לרצון האלקי, 'לעשות נחת רוח ליוצרנו'.

באחד מפנקסיו³ כותב מרן הרב קוק:

"התפילה היא בדיקה גדולה לאדם, אם הוא מטהר נפשו באמת כרצון יוצרו יתברך, ואם הוא קרוב לעשות רצונו כרצון קונו.

על כן מאד חייב האדם להיזהר שלא ימשך אחר רצון עצמו כהנאות הגוף ממאכל ומשתה וכיוצא בזה, כי יוטבע בו טבע החומרי, עד שלא ירגיש בעצמו שהדברים האמתיים הקדושים חסרים לו, ואם כן יאבד תפילתו שהיא כלל גדול בעבודה, כי כיון שמתנחם במה שיש לו לאכול ולשבעה וכאלה ההבלים, לא יצייר בהתפללו בשבח 'עלינו לשבח' ו'על כן נקוה', שיתוקן עולם במלכות שדי, והאלילים יכרתו והרשעים יפנו אליו יתברך, כי מה יזיקו האלילים לאיש אשר עיניו וליבו למלאות כרסו מעדנים, ובהיות ציורי התאוה בלבבו לא ישכיל ולא יבין.

על כן יתחזק האדם ויתחכם, ויראה עצה לנפשו, ומאלקי החסד והרחמים החפץ בשלמותנו שזהו כבודו ותפארתו, נבקש ונשפך שיחנו, ידריכנו בנתיבתו, ויאר לנו באורו הגדול, שנדע ונשכיל מה הוא יתברך דורש מאתנו, ומהו הישר והטוב ללכת בדרכיו".

⁴ בראשית ג, יט.

⁵ איוב לא, ב.

⁶ הושע יב, יא.

⁷ שבת פח ע"א.

⁸ שמות יט, יז.

¹ ראה מהר"ל נצח ישראל פרק לא, ועוד.

² אבות פ"ב, מ"ד.

³ פנקסי הראיה ח"ג פינקס טו, יו.

הזכויות שלו, אבל מכיון שבפנימיות שלו הוא רוצה, מכיון שבקרב מפעם לב יהודי, אנחנו תולים שהכפייה לא יצרה אצלו מעשה שמנוגד לכוונתו, אלא אדרבא, הכפייה עזרה לו להוציא אל הפועל את רצונו הפנימי הטוב.

במקח וממכר זה בודאי לא עובד כך, אם ראובן ייגש לשמעון ויבקש לקנות את אופניו ושמעון יסרב, לא תועיל כפיה מצד ראובן כדי לממש את הרכישה, ואם יכפה אותו בודאי יעבור על גזל דאורייתא.

האדם מצד עצמו רוצה לעשות טוב, אלא שלפעמים היצר אונס אותו, והנקמות והשנאה והטינה גורמים לו לסרב לתת את הגט, אבל זו רק תגובה חיצונית, בתוך תוכו הוא רוצה לעשות טוב, ותפקידם של הדיינים במקרה זה הוא לגלות את רצונו הפנימי של האדם החפץ בטוב.

אם נקלף את כל הקליפות החיצוניות שגורמות לאדם לפעול נגד דעת תורה, נגלה שבתוך תוכו פועם לב יהודי חי החפץ בדבר ה'.

החיבור לתורה איננו תלוי ברצון, ה'תורה' היא עצם החיים, וה'תפילה' בודקת איפה הרצון שלנו מונח, האם אנחנו חפצים לתקן עולם במלכות שדי או שאנחנו עסוקים בארבע אמות הפרטיות שלנו, בבחינת "אָכּוּל וְשָׂתוּ פִּי מִחֶר נְמוֹת"¹³.

הרצון הפרטי והרצון הכללי

בברכת המזון אנו אומרים: "פּוֹתַח אֶת יָדְךָ וּמְשִׁבֵּעַ לְכָל חַי רִצּוֹן"¹⁴. ריבונו של עולם דואג לכל בריה ובריה ומשביע לא רק את רעבונו אלא גם את רצונו. יתירה מזאת, הקב"ה נותן לכל אחד כוח רצון לפי המידה המתאימה לנפשו. 'רצון' אותיות 'צינור', הרצון הוא הכלי להמשכת הברכה בעולם. **"בְּאוֹרוֹת הַקּוֹדֵשׁ"**¹⁵ מבאר מרן הרב קוק מהו "הרצון הכללי", וזו לשונו:

"אי אפשר להבין את פליאת הרצון של האדם, בכל פאר חופשו, רק בתור ניצוץ אחד מהשלהבת הגדולה של הרצון הגדול שבכל ההויה כולה, הופעת רצון ריבון כל העולמים, ברוך הוא.

בהתקדשותו של הרצון הרי הענף דומה לשורשו הגדול, יונק ממנו ומתחבר אליו ומתמלא מאורו שפעת חייו, מתמלא אותו המילוי הנצחי והשלם שלו. ובהעתק הרצון הפרטי, בהשתקעותו בהקטנות והפרטיות של השביה החלקית שהוא אסור בה, הרי הוא מנתק את רצונו ממקור החיים שלו, ומביא בזה אפסיות, חלישות כח, וחשכה על מהותו היותר פנימית של עצמיותו, שהוא רצונו, שהוא כבודו. וכל עמל המוסר, וכל ההופעות הרוחניות שבעולם, מכיון הוא למטרתה העליונה של גאולת הרצון, והשבתו למקור חייו

שהתורה ניתנה בכפייה, ואפילו באיומים: "אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם!"

בספר **"עין איה"**⁹ מבאר מרן הרב קוק, שחז"ל מלמדים אותנו כאן משוואה יסודית ביותר - אם אין תורה אין חיים! התורה היא עצם החיים, וכשם שהאדם מגיע לעולם בלי בחירה חופשית, כך התורה מגיעה לעולם בלי בחירה חופשית. וזו לשונו:

"החופש הרצוני הוא תוכן מיוחד לשכלל על ידו את הכישרון המוסרי אשר לאדם, ומפני כך יש לו שליטה מיוחדת בגבולו וחונו. אבל עצמיות הרצון בעצמו הוא התוכן המהותי של האדם, ועליו ביסודו לא שייך לומר שום תואר של חופש. אין אנו בני חורין לרצות או לא לרצות. הרצון הוא עצם החיים, והחיים הנם מצויים בנו שלא בבחירתנו. אנו שולטים רק על הטיית הרצון לאחד מן הצדדים, לימין או לשמאל, כאן יש יד הבחירה".

הזכרנו שה'תפילה' מכוונת את הרצון וה'תורה' לעומת זאת היא 'עצם הרצון'. כשם שאדם לא בוחר 'האם לרצות' אלא 'מה לרצות', כך לא שייכת בחירה בנוגע לעצם נתינת התורה.

כשאדם מפסיק לרצות, הוא מפסיק לחיות! הרצון הכי בסיסי של כל יצור אנושי, הוא 'חיים'. אפילו היצורים הפרימיטיביים ביותר ניחנו בכוח הישרדותי שמאפשר להם לחיות גם בתנאים מורכבים. יש בעלי חיים שניחנו בכוח מיוחד של הסוואה, יש המתחזים לבעל חיים מת בעת סכנה, ויש המפרישים ריחות עזים ועל ידי כך מרחיקים את הטורף. כוח החיים הוא כוח שורשי פנימי, ובדומה לזה גם התורה היא כוח שורשי פנימי שאיננו נתון לבחירה. מתוך קבלת התורה בכפייה זכינו מאוחר יותר לקבל את התורה באהבה וברצון, "הדור קבלוה בימי אחשורוש"¹⁰.

כופין אותו עד שיאמר רוצה אני

בהלכות גירושין יש דין שנקרא 'גט מעושה'¹¹. בעל שאיננו חייב מן הדין לגרש את אשתו, אלא שאנסוהו ישראל לגרשה, ואפילו בית דין כפוהו לכך, כגון שטעו בהוראתם, הגט פסול, ואסור לאישה להינשא בו.

אף על פי כן בהלכות גירושין כותב הרמב"ם¹², שאם אישה דורשת גט מבעלה וטענותיה מוצדקות, והם מגיעים לבית הדין והבעל שומר טינה לאישה ומסרב בתוקף לתת לה גט, הדין הוא שהדיינים כופים את הבעל באמצעים שונים לתת את הגט עד שאומר מעצמו 'רוצה אני'. ואמנם ברור שהסכמתו באה רק בשל הכפייה, בגלל ששמו אותו בכלא ושללו ממנו את כל

⁹ עין איה שבת ח"ב פרק תשיעי אות טז.

¹⁰ שבת פח ע"א.

¹¹ ראה יבמות קו ע"א.

¹² רמב"ם הלכות גירושין ב, כ.

¹³ ישעיה כב, יג.

¹⁴ תהלים קמה, טז.

¹⁵ אורות הקודש ח"ג מוסר הקודש, הרצון הכללי כט.

קיימים סיפורים שונים על עבודת התפילה של גדולי ישראל לאורך הדורות, שהיו מתאמצים עד מאוד בתפילתם.

כשאדם שב ומתפלל הוא מעמיק את הרצון

ב"עין איה"²² מבאר **מין הרב קוק** את דברי הגמרא אודות המתפלל שלא נענתה תפילתו ועליו לשוב ולהתפלל, וזו לשונו:

"תכלית התפילה והשגת המבוקש שבאה על ידה היא ביחוד כדי להוציא שלימות מיוחדת מן הכח אל הפועל, לגדל כוחות הנפש בציורי קדושה ושלימות. ודרכי הציורים רבים הם ורחבים ומסתעפים לפרטים רבים שאין להם קץ. וצור העולמים לפניו נגלו כל תעלומות איזה ציור מיוחד ראוי וחסר לכל נפש פרטית שתשתלם בה, וכפי אותו הציור שראוי להיות נשלם מומין לפניו בראש מסידור חכמתו העליונה, אותו חסרון וצורך תפילה.

ולפעמים, כשלא יספיק הציור להשתלם כראוי בכל עמקו בנפש ובכל גופו, עד שיהיה נשנה ונכפל כמה פעמים, כערכו תתאחר התקבלות התפילה.

על כן האדם שלא נענה, עליו רק לחזור ולהתפלל ולא לאמר נואש חלילה, כי הקצר קצרה ידו יתברך מפרדות?! אלא שהוא חושב מחשבות לתן לאדם אחרית ותקוה, ושכל הדברים הזמניים יוסיפו לו ערך נצחי ושלימות גמורה וחשובה.

והנה כך היא המידה באדם, כשהוא עושה פעולות ואינו בא למטרתו מתחלש לבבו, אבל כשיודע שכל פעולה תקרבהו למטרתו אלא שלפי רוממות המטרה צריך המון פעולות, לבבו מתאמץ להוסיף בעבודתו. על כן אמר 'קוה אל ה'', והתקוה היא שלימות בעצמה, ויסוד התקוה היא השלימות הראויה להמשך מכישרון המעשים המוקדמים לה, וזהו כל יסוד ההנהגה ותכלית פעולת התפילה. על כן נאמנה תדע כי בכל ציור של תקוה לה' נתקרבת אל המטרה, אלא שלא הגיעך עדיין מצד שעוד לא השלמת, על כן 'חזק ויאמץ לבך' להשלים, 'וקוה אל ה'".

עליו להגדיל את כוחות הנפש שלנו בציורים של קדושה כדי לזכות להגיע לריבוננו של עולם. התפילה מגדלת את הרצון ומעמיקה אותו ועל ידי שאנו רוצים יותר, על ידי שהרצון בא ממקום עמוק ושורשי יותר, אנו מקבלים יותר את רצון ה' וזוכים לכוון את רצונותינו הפרטיים אל הרצון האלקי העליון.

כמה מגוחכת התפיסה ההמונית

עבודת התפילה פועלת על נפש האדם ומשנה אותו ולא על ריבוננו של עולם. ביטוי מיוחד להבנה זו אנו מוצאים ב"אוצרות הראי"ה"²³:

²² עין איה ברכות ח"א פרק חמישי אות עט.

²³ אוצרות הראי"ה ח"ב עמ' 527; אורות התפילה עמ' 107.

היסודיים, להשתל בבית ה', לשא ענף ופרי, ולהציץ ציצים ופרחים, ורב תבואות, להתאחד באחדות שלמה וחיה באמתת הרצון הכללי, שהוא אור ה' וכבודו, אשר בנשמת היקום כולו".

כל אחד מאתנו קיבל שבריר של רצון מהרצון האלקי העליון. הרצון האלקי מפוזר בעולם, כל אחד מאתנו קיבל ניצוץ מהרצון האלקי ותפקידנו הוא לממש אותו ולכוון את מעשינו ורצונותינו בהתאם לאותו ניצוץ עליון.

עלנו להתאים את הרצון הקטן שלנו, העלה והענף, אל הגזע והשורש, בבחינת: "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו".

עניינה של התפילה הוא - התגלות הרצון. על ידי התפילה אדם מגלה את ליבו לפני ה' וחושף מהן שאיפותיו ותקוותיו הגדולות.

התפלל ולא נענה - יחזור ויתפלל

הגמרא בברכות¹⁶ אומרת:

"אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר: 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'".

לפעמים אדם מבקש בקשה, והתשובה היא: לא! כדי שהתשובה תהיה 'כן', עליו להתקדם עוד קצת. לכן אם התפילה הראשונה לא נענתה, צריך לשוב ולהתפלל. התפילה היא 'קיווי', "לישוועתך קייתיה ה'".¹⁷ הרמח"ל¹⁸ מבאר שהישועה שאליה הננו מייחלים ומקווים היא לא הישועה שתהיה לנו, אלא הישועה של מי שאמר והיה העולם. אנו מקווים לישועתו יתברך, שיהיה שמו שלם, "וְהָיָה ה' לְמִלְךָ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד"¹⁹. המילה 'קוייתי' היא מלשון 'קו'. בגיאומטריה ישנו כלל: 'כל ישר מכיל אינסוף נקודות' ולכל שתי נקודות שונות זו מזו יש ישר אחד ויחיד ששתי נקודות אלה נמצאות עליו. כשהודי עומד בתפילה הוא מתקדם מנקודה לנקודה, כל התקדמות מרימה אותו אל הנקודה הבאה. עבודת ה'קיווי' צריכה להיות חזקה ומאומצת, "חֲזַק וַיֵּאמֶץ לְבָד וְקוּה אֶל ה'".²⁰

במסכת ברכות²¹ מסופר על מנהגו של רבי עקיבא:

"כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הציבור - היה מקצר ועולה, מפני טורח ציבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה - מפני כריעות והשתחויות".

¹⁶ ברכות לב ע"ב.

¹⁷ בראשית מט, יח.

¹⁸ אוצרות רמח"ל עמ' רמו דרוש בענין הקיווי ותפילות לרמח"ל תקט"ו תפילות, הקדמה לתפילה קעה.

¹⁹ זכריה יד, ט.

²⁰ תהלים כז, יד.

²¹ ברכות לא ע"א.

לפנות את כל המכשולים, המונחים על אורחות התפילה, כדי ליהנות מזיו של מעלה הגנוז בה. וזה בא יבא.

זאת היא עבודת ישראל בעולם, קולו של יעקב יחגר ממסגרותיו, ויבא לרוממות שאיפתו, מחנך הוא את עצמו לטיסה עליונה, כגוזל רך בתחילת אביב חייו.

כל תפילת ישראל וכל תהילותו, מאז מקדם עד בא תור השלמת אופיו, כולה מסה אחת גדולה, להוציא אל הפועל את הכישרון העליון של הוד התפילה וגבורת חייה, על כל הנשמות ועל כל המעשים. ובא יבא המועד, יום גאולה וישועה, 'והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי, כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים', ו'כל הנשמה תהלל יה הללויה', בסוד התפילה היא התרוממות הרצון והתגלותו".

העולם ראוי ל'תפילת ישרים', 'תפילה זכה', העולם מצפה לזה. ולשם כך אנו נדרשים לסלק את כל המניעות והעיכובים כדי שהתפילה תצליח להתרומם ולרומם ולהגיע למקום הראוי לה.

אוצרות התפילה של ישראל אינם שבים ריקם, הם נאספים אחת לאחת ופועלים את פעולתם על המציאות כולה.

עבודת התפילה איננה עבודה פרטית של האדם, זו עבודת הלב של העולם כולו, ולב ליבו של העולם, זה עם ישראל.

הרב מדמה את שאיפתם של ישראל בעבודת התפילה לגוזל רך שלראשונה בחייו הצליח לפרוש כנפיים ולעוף, ובתעופתו הראשונה הוא אחוז התרגשות, הוא רואה לפניו את העולם מלמעלה ולאט לאט הוא מתפתח ומתחזק וגומע מרחקים תוך שהוא חוצה יבשות וימים.

גוזל רך 'בתחילת אביב חייו', יש לו רצונות ושאיופות, ובדומה לזה גם המתפלל מתרומם לגבהים ונותן ביטוי לרצונותיו ושאיופותיו.

"הוד התפילה וגבורת חייה", זו היכולת האנושית לכוון באופן מדויק את חייה "על כל הנשמות ועל כל המעשים". התפילה מרוממת את הרצון ומגלה אותו, מטהרת, מקדשת ומחברת אותו לריבונו של עולם.

"התפילה - כמה מגוחכת היא לפי ההבנה ההמונית. מתפלל האדם אל האלקים האדיר על הכל. והוא פועל אצלו את המבוקש שלו; מתפעל הוא האלקים מדיבוריו של האדם, ומתעורר וממלא את חפצו אחרי שיכביד עליו בבקשותיו. היש לך חרוף וגידוף, חשכה ושקרות גדולים מזה? והיש אפוא להתפלא אם העומדים במעמד תרבותי, ורואים את עצמם בתורה משכילים וכנים, שהם מואסים את התפילה!".

התפיסה ההמונית היא, שהמתפלל משכנע את הבורא למלא את רצונותיו הפרטיים, וככל שכוחות השכנוע שלו גדולים יותר, כך הסיכוי שלו להיענות בחיוב גבוה יותר. זו תפיסה 'מגוחכת' ופרימיטיבית, ויש בה חירוף וגידוף כלפי בורא עולם שכאילו נכנע ללחץ האנושי שמופעל עליו.

הרב מאריך להסביר שם, שהתפילה איננה 'לחץ אנושי' על בורא עולם ח"ו, אלא תהליך פנימי שעובר על המתפלל. השינוי מתרחש אצל האדם והופך את העולם כולו להיות מתוקן ומזוכך יותר, קרוב יותר אל הרצון האלקי.

המציאות לא משתנה לפי הפרמטרים שאנחנו קובעים. התפילה מכוונת את הרצון האנושי ומדייקת אותו. בתפילת נעילה של יום הכפורים אנו מרגישים הרגשה של התרוממות רוח ברמה הגבוהה ביותר, עם ישראל התאחד בתפילה ובעמידה לפני ה' והעולם כולו עבר תהליך משמעותי של התקדמות והתרוממות, "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"²⁴.

למעשה כל יום בשנה הוא מעין 'יום כיפור קטן'. אנו עומדים בתפילה שלוש פעמים ביום ומטהרים את העולם.

תפילת ישראל כגוזל רך בתחילת אביב חייו

ב"אורות הקודש"²⁵, בפסקה העוסקת ב"התרוממות הרצון בתפילה", כותב מרן הרב קוק:

"כמה גדול הוא הערך של תפילת ישרים, כמה ראוי הוא להעולם התרבותי שיהא צמא לתפילה זכה, כמה צריכה היא ההתקדמות

²⁴ ויקרא טז, ל.

²⁵ אורות הקודש ח"ג מוסר הקדש, התרוממות הרצון בתפילה לו.